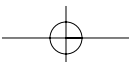
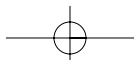
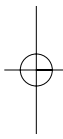
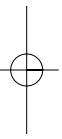

RASPRAVA I.

12. prosinca 2002.,
10.45 — 12.45 h

SREĆKO LIPOVČAN: Molio bih da se dogovorimo: prednost u prijavi za raspravu imaju oni koji su priopćenjima sudjelovali na ovoj sjednici — ukoliko to, dakako, žele. A nakon toga, prema popisu prijava za raspravu, pa ih molim da ustanu s mjesta. Jedna od kolegica će prići i pridržavati mikrofon. Molim da se, s obzirom na vrijeme koje imamo na raspolaganju i moguće replike koje su, dakako, dopuštene, držimo vremena od tri-četiri minute; lijepo molim da se ne drže koreferati. Cijeli skup snimamo, oni koji budu sudjelovali u raspravi, dobit će fonogram na autorizaciju. Rasprava je sastavni dio zbornika, želimo da bude sve autentično. Da li netko od kolega koji su jutros izlagali želi nešto reći? Čini se da ne, dobro, idemo po redu prijavljivanja, molio bih gospodina Marija Strechu da uzme riječ.

MARIO STRECHA: Dakle, ja ću se ovako sumarno osvrnuti na više referata, a počeo bih sa izlaganjem kolege Bertoše. Naime, po njegovoj ocjeni, naime tako on počinje svoje izlaganje, razdoblje posljednjih pedeset i nešto godina jest doba kliofobije. Osvrnuo bih se na taj termin koji, po mom mišljenju, uopće nije adekvatan. Zašto mislim tako? Mislim zato što bi kliofobija zapravo imala značiti strah od povijesti. Dakle, pritom valja reći da fobija, taj pojam podrazumijeva sustavno izbjegavanje da se zbog straha od nečega nešto učini, pa bi prema tome kliofobičnost imala značiti da je režim, općenito uzevši, bio nesklon pogledu u prošlost, da je promovirao ahistoričnost, što, čini mi se, ne bi bilo točno. Jedan od pokazatelja da to nije točno jest upravo razvoj historiografije XIX. i XX. stoljeća, koji intenzivno počinje upravo poslije '45., dakle tamo negdje 50-ih godina. Prije toga historiografija o XX., odnosno o XIX. stoljeću jest uglavnom ono što bismo mogli nazvati lovištem žurnalista. Nadalje, imam primjedbu na pretpostavku kolege Bertoše, izvedenu po analogiji, a to je da je ideološki pristup nužno kliofobičan. Zapravo, to nije točno. Ideologije, i

Rasprava I.

ove današnje i one prošle, pokazuju i pokazivat će, one buduće, iznimno veliki interes za povijest. Prema tome, i režimi inspirirani tim ideologijama, zapravo, nisu kliofo-bični. Prema tome, mislim da bi o tim terminima vrijedilo porazgovarati. Ovdje se dosta čulo o utjecaju tada službene ideologije pritiska koja postoji u Hrvatskoj od '45. godine na dalje. Riječ je o marksizmu. To je vrlo rijetko isticano, a mislim da bi upravo to trebalo istaknuti, pa bi se onda možda porušila teza da je, zapravo, sve ono što je urađeno od '45., a prema nekim referentima tamo još od 1918. godine nadalje, možda još i od kraja XIX. stoljeća, zapravo, ideologizirano u većoj ili u manjoj mjeri. Marksizam, naime, kao društvena ideologija koja izvorno nastaje u XIX. stoljeću, koja svoju afirmaciju doživljava u prvoj polovici XX. stoljeća, inspirirala je čitav niz historiografija. Francusku modernu historiografiju ne bismo mogli zamisliti bez reakcije na marksizam. Bio je to svojevrsni dijalog. Jednog Braudela bez marksizma, zapravo, ne bi bilo. Ne bi bilo ni ti onih povjesničara koji su bili bliže marksizmu nego što je bio Braudel. Ja ću spomenuti samo neke, recimo, neki su još uvijek živi i djelatni. Recimo, da l' bi se francuska historiografija odrekla jednog François Furreta koji stvara pod utjecajem marksizma, britanska historiografija jednog Hobsbawna, Michaellea Vauvellea. Dakle, marksizam kao ideologija otvara mogućnosti za historiografiju i može djelovati i djelovao je inspirativno, ne samo u Europi nego i u Hrvatskoj. U kom smislu? Marksizam prekida sa tradicionalnom događajnom historijom koja je najpogodnija za ideologizaciju. Nizanje pojedinačnih činjenica najlakše koriste ideologije različitih boja. Marksizam ide prema istraživanju društvenih struktura, otvara nove teme, širi pogled istraživanja s uske političke historije prema historiji društva. Prema tome, kad valoriziramo razdoblje od '45. godine naovamo, onda to svakako moramo imati na umu. Međutim, treba se podsjetiti da je i u samoj historiografiji tada, u bivšoj državi, među republičkim historiografijama dolazilo do velikih polemika oko toga što jest a što nije marksistička historiografija, pa je tako na jednom od zadnjih kongresa jugoslavenskih povjesničara upravo hrvatska historiografija bila apostrofirana od strane dogmatskih marksista kao nemarksistička. Mislim da uopće treba voditi računa o nijansiranom pristupu i da ovaj skup neće dati rezultate, ako povijest hrvatske historiografije sagledavamo kao, zapravo, njezinu vječnu podređenost režimu, dakle kao, zapravo, jednu silaznu putanju. Tu se referiram na kolegu Jurčevića. Po njemu, naime, historiografija od tamo 80-ih, 90-ih godina XIX. stoljeća pa do '90. godine, zapravo, iz dana u dan

postaje i jest sluškinja politike. To, naravno, nije bilo tako, takva teza je, naravno, moguća ukoliko se historiografija sagledava strašno deterministički, da je ona toliko determinirana društvenim i političkim okolnostima, što je naprosto nemoguće. Dakle, zalažem se za iznijansirani pristup, posebno kad je riječ o ocjeni historiografije, hrvatske historiografije XIX. stoljeća. Naime, ako odbacimo sve ono što je napravljeno u XIX. i u XX. stoljeću, mi praktički onda nikakve historiografske tradicije nemamo, mi je se odričemo i, *de facto*, ponovno počinjemo od nule, što je naprosto apsurdno.

SREĆKO LIPOVČAN: Hvala Vam...

MARIO STRECHA: Pardon, samo...

SREĆKO LIPOVČAN: ...vrijeme, vrijeme je isteklo, i više, pa Vas molim ...

MARIO STRECHA: Dobro!

SREĆKO LIPOVČAN: I ovdje je, dakako, uobičajena institucija replike, pa ukoliko oni koji su bili apostrofirani... Mislim da je najbolje odmah odgovoriti, jer ima puno tema, pa vas molim da odgovorite što je kraće moguće...

MIROSLAV BERTOŠA: Vrlo kratko i daleko od bilo kakve polemike! Kada je god riječ o ovako intransigentnom rezanju: to nije to, to nije ovo, onda se gotovo uvijek dvojica neistomišljenika slažu. Evo, ja se potpuno slažem sa prof. dr. Strechom. Međutim, ipak moram, jednu malu sitnu nijansu, kad već govorimo o nijansiranosti, napomenuti. Nisam govorio o pola stoljeća hrvatske historiografije koja je kliofobična. Govorio sam samo o pojedinim nadzirateljima onih koji su nadzirali i kontrolirali pisanje povjesničara, i koji su smatrali da se ne može iznijeti istina o migracijama u Istri od XV. do XIX., do konca XVIII. stoljeća, koji su smatrali da se ne može iznijeti etnička struktura Istre, jer su se bojali sadržaja onoga što će povjesničar istražiti. Ja sam bio na jednom sastanku komiteta, bio sam pozvan i jedan predsjednik komiteta je rekao: »Ah, ti povjesničari, čačkaju, čačkaju, čačkaju, dok ne iščačkaju!« Evo, to je ta kliofobičnost, uvjetno nazvana, koja je apsolutno postojala. A kolega Strecha nije spomenuo onaj antipodni dodatak kliofobiji — kliomanija! Dakle, nije povijest brisana, povijest je itekako gurana na visoke pijedestale, samo je postojala jedna nijansa koja je sasvim sigurno bila kliofobična, a bojim se da i danas imamo kliofobičnih tema i u našoj stvarnosti i u historiografiji. Evo, toliko!

SREĆKO LIPOVČAN: Zahvaljujem! Ako smijem, kao predsjedatelj, samo jednu fusnotu uz ono što je kolega Strecha ka-

Rasprava I.

zao. Čini mi se da u prijašnjim istupanjima nije bilo riječi o napadu na marksizam kao jedan sustav mišljenja koji ima sve ono što mislimo da ima, nego se govorilo o ljudima koji su u *ime marksizma* nešto konkretno radili na terenu, dakle više o političkoj vlasti koja se iza marksizma skrivala, a ne o teorijski fundiranom marksizmu. Eto, to se meni čini malo i iz iskustva koje, koje imam. Kolega Jurčević!

JOSIP JURČEVIĆ: Evo, pa ja sam se prijavio prije nego što sam bio apostrofirani, upravo u vezi ove zabune koju je predsjedavajući istaknuo. Naime, mislim da je kolega Strecha bio neiznijansirani kad je govorio o marksizmu, i mislim da nam je svima dobro poznato što je marksizam kao filozofija, kao svjetonazor, što je on kao ideologija, a što je kao politička praksa, zar ne. Prema tome, sasvim sigurno barem u onom aspektu što sam ja govorio i kako sam razumio druge glede situacije, pogotovo u Hrvatskoj nakon '45. godine. Mislim da je prije svega riječ o onome što se radilo u ime marksizma. Uostalom, imamo i osobnih iskustava s time, znademo svu slojevitost onoga što se događalo, dakle da su se svi pozivali na marksizam, neki na dogmatški, neki... i tako dalje. Bila je stvar političke moći tko će koga optužiti. Dakle, Marx je za to, naravno, najmanje sam kriv, pogotovo izvorni, za ono što se događalo u vezi marksizma tijekom XX. stoljeća. Isto tako bi se složio s Vama da se niz procesa i u društvenim znanostima i u društvu dogodio se zahvaljujući radikalnoj kritici. Dakle, marksizam u svakom slučaju postoji, ima legitimitet jednog svjetonazora, odnosno jedne izuzetno radikalne i temeljite kritike dotadašnjega razvoja povijesti, da ne ulazimo u detalje. Dakle, to uopće nije bilo upitno i nije upitno. Upitno je ono što se događalo u političkoj praksi. Mislim da nije uopće problem poduprijeti tezu koju sam zastupao da je hrvatska historiografija bila bitno određena povijesnim događanjem i da su institucije političke moći, bez obzira o kojoj se radilo, dakle, da se radilo o razdoblju austro-ugarske ili se radilo praktično do današnjega dana, dakle, da živimo u sustavu, gdje je politika dominantna, od totalitarnosti do autoritarnosti, da je uvijek imala pretenzije i imala mehanizme, od financija, kadriranja institucije, utjecati bitno na razvoj hrvatske historiografije, nažalost u negativnom smislu i uglavnom je prisiljavala hrvatsku historiografiju, bez obzira koja politika — uopće u pojedinačne neću ulaziti — da je nažalost, glavno obilježje hrvatske historiografije jest taj pritisak politizacije. Njoj se izbjegavalo na razne načine, od pojedinačne razine do tog meta jezika koji sam izvukao i koji ću elaborirati u pisanom radu. Dakle, u svakom slučaju uvažavam nijansiranost, ali ostajem

kod teze da je hrvatska historiografija u proteklih stotinjak godina, uključujući i zadnja desetljeća XIX. stoljeća, što je, na kraju krajeva, i sam Smičiklas eksplicitno naglasio u svojoj *Povijesti Hrvatske*, to će također biti navedeno u mom radu. Prema tome, ostajem kod te teze — uz svoje uvažavanje nijansiranosti — da je obilježje hrvatske historiografije sa nizom negativnih posljedica bilo upravo zbog utjecaja politike. S time da se, naravno, ne odričemo svih postignuća hrvatske historiografije, ne samo političke, već i one druge.

MARIO STRECHA: S kolegom Bertošom se u potpunosti slažem. S Vama, kolega Jurčević, ne bih se mogao složiti. Vi sad možete govoriti o iznijansiranosti koja će biti u Vašem referatu. Ja to, nažalost, ne znam. Ja sam samo reagirao na ono što sam ovdje imao prilike čuti. A, u nekoliko ovako u kratki sadržaj Vašeg referata i smisao je upravo to da покаžete kako je hrvatska historiografija, zapravo, od 1918. godine do '45., a naročito od '45. do '90. godine naprosto tonula i postajala političkom sluškinjom, što, naravno, da nije točno. Drugo, i to Vam mogu argumentirati, to je jednostrani crno-bijeli pristup, zapravo u osnovi duboko ahistoričan. Slijedeće, Vi govorite o historiografiji na koju politika ne pretendira. Nema te politike i nije bilo te politike u prošlosti koja ne bi pretendirala na to da se služi historiografijom. Suvremena francuska historiografija itekako jest pod pritiskom politike, kolega Bertoša tu historiografiju najbolje pozna, i tragovi politike uvijek će se osjećati. Zna-te, ne živimo u zrakopraznom prostoru, živimo politiku. Prema tome, znate, ako je hrvatska historiografija bila pod presingom politike i današnja historiografija to jest i sva historiografija suvremena to jest.

JOSIP JURČEVIĆ: Molio bih za...

SREĆKO LIPOVČAN: Zahvaljujem. Izvolite, kratko molim...

JOSIP JURČEVIĆ: Evo, najkraće, mislim da sam ja, kad sam počeo izlagati, naglasio generalizaciju, i da sam naglasio prožimanje društvenog okruženja i historiografije. Međutim, mislim da je nedvojbeno, pogotovo od '45. nadalje, da se represivnim sredstvima, od fizičkog nasilja pa nadalje, sprječavalo razvoj hrvatske historiografije i da su se sve institucije kao nositelji historiografije, uključujući izdavaštvo itd. stavljale u funkciju apologije sustava. To, mislim, da nije dvojbeno, obzirom na totalitarni sustav i bit totalitarnog sustava. Bilo kojega, pa tako i komunističkog. Ali, to je sad stvar o kojoj se možemo i ne moramo složiti ovdje. Mislim da je bespredmetna rasprava oko toga. Dakle, ja ostajem kod teze da totalitarizam, kao što je već netko isto tako na-

Rasprava I.

glasio, pretendira i ima dovoljno sredstava i beskrupuloznosti da utječe, nažalost, i na historiografiju.

SREČKO LIPOVČAN: ... (glasovi)... Budite uviđavni, molim. Moramo najprije pustiti one koji su se javili za riječ. Slijedeći... Ja bi molio gospođu Branku Boban.

BRANKA BOBAN: Ja mislim da treba reći da je historiografija, naravno, uvijek bila pod utjecajem politike i da će biti. Nažalost, ja sam u tom pogledu pesimist. Radi se o tome da su XX. stoljećem vladale velike ideologije, a i XIX-tim, i da je svaki onaj povjesničar koji je previše išao za tim ideologijama i previše im se povinovao, zapravo prestao biti znanstvenik. Jer, i u XIX. i u XX. stoljeću imamo niz novih ideja i niz «društvenih stvarnosti» koje su se mijenjale, imate ljude koji su bili apologeti države, nacije, radničke klase, komunizma, seljaštva. Kad god da se gubila mjera u tome, kada se gubila tolerancija prema različitom i kada se gubila svijest da je, zapravo, povijesni razvoj multifaktoralni razvoj, da u njemu djeluje niz faktora, da se oni mijenjaju, nastaju, jačaju, slabe, nestaju, uzajamno utječu jedni na druge, i da zapravo ne postoji nikakav svrhoviti povijesni razvoj, da ne postoji nešto što bi se moglo reći: evo, povijesni razvoj je tendirao ka tome, kao što je prisutna teza zadnjih godina da je sad cijeli povijesni razvoj na hrvatskom prostoru bio stvaranje hrvatske države. To nije istina. Povijesni razvoj je puno složeniji i nema jednoga cilja. I ne znamo kuda ćemo danas, kuda ćemo sutra dospjeti. I kada idemo na taj način interpretirati povijest, onda, zapravo, gubimo vezu sa znanošću. Međutim, s druge strane, svakako treba imati u vidu staru Weberovu tezu da su sve humanističke i društvene znanosti podložne subjektivizmu, a to znači da, zapravo, svaki povjesničar koji je svjestan da potječe iz određene sredine, koja na njega utječe, ali pokušava biti kritičan prema tome, zapravo samom sebi pomaže da bude objektivan.

To je jedan dio moje diskusije. Drugi dio se, naravno, odnosi na mog supruga Ljubu Bobana. Tu je kolega Krišto spomenuo u onoj shemi, zapravo nije rekao, da je negdje '60-ih godina Ljubo Boban bio taj koji je služio u kritici Tuđmanove politike. Polazišta Ljube Bobana u tom trenutku su bila dva: to je, može se reći, historiofilija, Tuđmanova, jer on je, zapravo, kao direktor Instituta za radnički pokret uspio postići da taj Institut od ukupnih namijenjenih za povijesna istraživanja u republici Hrvatskoj dobije 60.000, a svi ostali, dakle, Akademija, Odsjek za povijest itd. — 3.000 dinara. Dakle, Boban se borio protiv takve politike u historiografiji. Drugi je bio: on je od početka pokušao postaviti povijesnu znanost na nivo na kome neće biti instrument ni-

čije politike. A onda je smatrao da, ako ne treba biti instrument komunističke politike, instrument jugoslavenske politike, onda ne treba biti ni instrument hrvatske politike. Jer, njemu je bilo jasno da Tuđman vjerojatno — kada je nedopušteno koristio Ljubinu radnju u svojoj doktorskoj radnji — da je to činio možda u neke političke svrhe, da bi prije doktorirao, da bi se prije afirmirao kao povjesničar, da bi imao neku pozadinu. Ali, on to nije dopuštao, jer je mislio da takva politika zasnovana na manipulacijama leži na slabim nogama i da će ona kad-tad pokazati još veće negativne posljedice. Jer, kako kažu, nije zlo veliko po onom što momentalno pokazuje, nego po daljnjem razvoju, po posljedicama.

SREČKO LIPOVČAN: Hvala Vam lijepo.

BRANKA BOBAN: Dobro, mogu li samo još nešto reći *pro domo sua*. A to je, radi se o Stjepanu Radiću kojim se ja bavim. O stanju u historiografiji, u suvremenoj i historiografiji zadnjih deset godina je, recimo, Radić paradigmatični primjer. On je, kao zaista jedini naš dosljedno demokratski političar, koji je razradio ta svoja stajališta i na teorijskom i primijenio ih u praksi, i cijeli život bio u tome dosljedan, njemu se zapravo zadnjih deset-dvanaest godina uredno polažu vijenci gore na grobu, ali se nikako ne dopušta da šira javnost dozna što je on zapravo govorio. Jer on je, zapravo, držao da država, upravo suprotno od onog što je zadnjih deset godina dominiralo, nacionalna država ima opravdanje jedino ako je demokratska i ako je socijalna, ako je liberalna.

SREČKO LIPOVČAN: Hvala... Molim... (glasovi)... gledajte, mi moramo ostati u raspravi načelno oko onoga, što je izlagano. Inače... Evo, pitanje.

VLADIMIR-ĐURO DEGAN: Zovem se Vladimir-Đuro Degan. Profesor sam međunarodnog prava na Pravnom fakultetu u Rijeci. Poznato nam je da je Ljubo Boban pokušavao dokazati plagijat doktorske disertacije Franje Tuđmana. Ali je u 1992. godini akademik Ljubo Boban napisao referat u prilog izbora Franje Tuđmana za akademika. Pitanje je, kad je Ljubo Boban bio u pravu: šezdesetih godina ili u 1992.? Ako 1992. godine nije bio u pravu, nešto se u Hrvatskoj događalo slično onomu nakon 1945. godine.

BRANKA BOBAN: Prvo, on je zaista tada, '67., i dokazao da je Franjo Tuđman koristio nedopušteno rezultate njegova znanstvenog rada. To je ponovio i u interviewu '93. u *Nedjeljnoj Dalmaciji*. Što se tiče izbora, to je zapravo bio malo nespretan splet okolnosti... Činjenica je da je Akademija bila pod pritiskom da se Franjo Tuđman izabere za akademi-

Rasprava I.

ka. Ljubo Boban je u toj situaciji, kad je Hrvatska bila u ratu i kad je bila, zapravo, u vrlo teškoj situaciji mislio da Akademija ne treba ići na dezavuiranje njenog predsjednika. I zato je tu napravio kompromis. Ali, inače je i dalje stajao na svojem stanovištu.

SREĆKO LIPOVČAN: Hvala Vam lijepo za objašnjenje... (glasovi)... Idemo dalje po našem redu. Dr. Nedjeljko Kujundžić.

NEDJELJKO KUJUNDŽIĆ: Ovdje se, kolege, brkaju dvije razine: razina povijesti kao realiteta koja podliježe strelici vremena, ona je u kontinuitetu. A tema je bila: znanstvene paradigme s kojima se proučava, vizira, taj kontinuitet. I, u području mijenjanja paradigmi je revolucija. Evo, ovdje ću spomenuti u kontekstu s onim što je izlagao gospodin Strelcha, što bi mu rekao akademik Bilandžić? Akademik Bilandžić je rekao za svu marksističku povijesnu historiografiju, pa i za sebe, da nakon '90. to ide u smeće! U ropotarnicu! Znači, nema u tome mogućnosti malo ovamo, malo onamo. Kao i ovo što smo sad vidjeli kad je bio jedan povjesničar autentičan, a kad nije, a u kontradikciji je personalnoj. Al', nije mi bila bit da to kažem, nego samo želim istaknuti kad jedna paradigma padne, ona nameće druge kriterije, duge poglede, vrednovanja. I, to nije politikantski: priznat ćemo malo ovo, pa malo ono. Ovo je dobro što se danas ovdje raspravilo u prvoj sesiji, baš ova metodološka razina. Što nije spomenuto? Nije još spomenuto, to bih želio ukazati da se ne zaboravi, da je stvorena još jedna paradigma. To je ta globalističko-kolonijalistička koja je već zagrlila i okupirala hrvatsku najnoviju historiografiju. Evo, to je taj trinitet: Banac — Goldstein — Budak. Stvaraju u Dubrovniku poseban fakultet, visoko školstvo, za nove globalističke povjesničare. To se sve tiho radi. Dalje, u Solunu postoji institut za realizaciju toga, tj. za oktroirano pisanje udžbenika za balkanske narode, koji će biti policijski: Paddy, Paddy će njih uvesti. Dakle, udžbenici se već pišu, najavljeni su, razum'jete, i ono što je najžalosnije što želim apostrofirati, a vidim bar dosada da ni'ko od povjesničara nije reflektirao na to. Izišla je treća sveska *Hrvatske enciklopedije*. I unutra je jedinica na 45 stranica o Hrvatima, o hrvatskoj povijesti itd. To je, gospodo, *crimen*! To je znanstveni *crimen*. Ja sam analizirao i onu prošlu koju je potpisao Šidak i ta jedinica iz prošle je sto puta bolja, znanstvenija, utemeljenija itd. Što je u ovoj? Gospodo, evo zašto je *crimen*. Nema potpisnika tko je to napisao! Znači, ni sam ne vjeruje, nego je narudžba i on se skriva. Što je u njoj pogrešno. Pogrešno je gotovo sve.

120

SREĆKO LIPOVČAN: Ja bih, oprostite...

NEDJELJKO KUJUNDŽIĆ: Evo, moram ovo završiti.

SREĆKO LIPOVČAN: Ne, ne, to nije tema, to...

NEDJELJKO KUJUNDŽIĆ: Tema je to! Tema, evo i to...

SREĆKO LIPOVČAN: Ne, nije!

NEDJELJKO KUJUNDŽIĆ: Kako nije tema, za Boga?

SREĆKO LIPOVČAN: Nije, zato jer...

NEDJELJKO KUJUNDŽIĆ: ...kad se iskrivljuje...

SREĆKO LIPOVČAN: ...bi trajala jako dugo.

NEDJELJKO KUJUNDŽIĆ: ...evo, u ovoj najnovijoj jedinici se ne dopušta da se piše o Hrvatima u B-H! A to je bilo kao i u onoj komunističkoj metodologiji. I zato bi molio hrvatske povjesničare da to vide, prosude i na kraju ja bih rek'o o osude!

SREĆKO LIPOVČAN: Hvala lijepo. Dr. Ivo Mažuran.

IVO MAŽURAN: Poštovane kolege! Ja bi imao nekoliko načelnih primjedaba. Odma' u početku, jer je ovdje je naslov: Hrvatska historiografija XX. stoljeća! Da li je riječ o historiografiji XX. stoljeća ili je riječ o historiografiji o XX. stoljeću? Jer, prema ovome, lagano dolazi do zabune. Jer, ako promatramo historiografiju u XX. stoljeću, mnogo je toga učinjeno i dobro učinjeno i nije sve tako politički obojeno, ni stranački, ni ideološki... (glasovi)... jer, ja danas najviše čujem ovdje politike, a najmanje historiografije.

AGNEZA SZABO: Tako je, kad ne znaju...

IVO MAŽURAN: Ja povijest hrvatsku doživljam evo skoro 50 godina. Doživljam je u cjelini, a ne u komadićima. Onaj tko ne shvaća, ne razumije bit hrvatske povijesti, nikada ju neće shvatiti, ako je promatra kroz političke naočale XX. stoljeća. Hrvatska povijest ima svoj kontinuitet. Ona ima svoju, da se medicinski izrazim, etiologiju. I ako je bolest nastupila, onda i ta bolest ima svoje uzročnike. A hrvatska je historiografija bolesnik teški. Pogotovo od kraja XIX. stoljeća. Mi nemamo istraženu svoju prošlost koja je rasuta širom arhiva u Europi. Tko je to istražio? Gdje je ta dokumentarna građa? Mi se pozivamo na preglede povijesti hrvatskog naroda, koje su sve fragmentarne. I ako nam je kao paradigma služio Šišić, ja se ne slažem s onim ocjenama da je Šišić podlijegao početkom XX. stoljeća, poslije sloma k. und k. Monarhije, prilagodio se vremenu, ali je Šišić načinio najsolidniji pregled hrvatske povijesti, koji još uvijek danas može služiti kao paradigma. Unatoč tome što kod Šišića ne postoje cijela razdoblja hrvatske povijesti, koje Šišić nije znao. Nije on kriv što je nije znao! Krivi su oni

Rasprava I.

što je ni danas ne znaju! Da ništa na tom području nisu učinili! Mi smo zastali sa *Codexom diplomaticusom* 1399. godine. Dvadeset godina i više stare Jugoslavije — jedan svezak! Koliko je izašlo u 45 godina? A dok su Mađari, naši susjedi, objavili stotine svezaka izvorne građe! I onda se čudimo gdje smo. Pa nismo, kad sami ne znamo o sebi, mi lupetamo i danas gluposti o godini 1102. Mi pišemo napalet o Gvozdu. Ja postavljam javno svim kolegama ovdje pitanje: a 'ko je Zvonimir? Nek' mi odgovori. A toliko toga pišemo o tome. Mi govorimo neistine o 1102. godini. Mi govorimo neistine da Hrvatska nije imala svoje državnosti, tek 900 godina smo, il' 1000 godina, sanjali o njoj. To je zajednička država. Hrvati sjede na tom zajedničkom dvoru. Obnašaju najviše državne funkcije. To je zajednička država do 1526. godine. Ona će ostati zajednička i poslije toga. Imamo još jedan karakterističan momenat. Kada Ferdinand Habsburški pretendira na krunu sv. Stjepana, kako pretendira? Kao hrvatski kralj izabrani! Dakle, ima legitimitet. No, to se nas ne tiče! To treba ne'ko drugi nama da kaže. I ja zato govorim ovdje i mislim na historiografiju u cjelini. Mi sami moramo istražiti mnogo toga i sami sebi reći. A najveći dio naše historiografije XX. stoljeća, unatoč onih sjajnih djela koja su objavljena, uzmimo gospodarska povijest, i niz drugih segmenata hrvatske prošlosti, socijalni pokreti, seljački itd., međutim najviše je tu, ja bi rekao, političkih rasprava, političke publicistike, a najmanje znanosti. Mi trebamo danas znanost. U punom smislu riječi. Im'o sam tu sretnu okolnost, kažem, unatoč svim nesrećama koje su me pratile u životu i kao povjesničara i ono što je kolega ovdje Bertoša spomenuo i kolega Pavličević itd., sve smo mi prošli, ta starija generacija, mnoge neugodnosti, al' im'o sam tu sreću da sam bio potpuno nezavisan. Da me nije mog'o gnjaviti nijedan fakultet, da me nije mog'o gnjaviti nijedan institut, nit' mi je mog'o nametati svoja mišljenja i svoju ideologiju, nego sam išao za svojom pameću i svojim srcem. I odlazio u arhive i bavio se istraživačkim radom. I to činim i danas. Ja se ispričavam, kolege, jer sam možda bio malo oštrij, ali ja gledam hrvatsku povijest u cjelini. Dok je god ne vidim takvu, ovo su sve samo fragmenti koji mogu biti s ovim predznakom, onim predznakom, da li revizija, da li ovo, naravno, da se mnoge stvari mogu i trebaju drugačije prikazati. Ali, kad, već kad sam spomenuo i to, kad se govori i...

SREĆKO LIPOVČAN: ... ja, ja Vas molim...

IVO MAŽURAN: ... i, između dva rata. Samo momenat! Ima masu dokumenata koje nitko nije još vidio niti objavio, koje

bi optuživale, sasvim drugačiji govorile i o vremenu od '41. do '45., pa i godina poslije toga. Najljepša hvala.

SREĆKO LIPOVČAN: Zahvaljujem. Mislim da uopće nije sporno kao apel, kada bi se na kraju ovoga skupa struka, ljudi iz struke, nekako zajednički složili, javnosti poručili da su upravo fundamentalna istraživanja o kojima je ovdje bila riječ, posebice u inozemstvu, da se tu tek nešto krenulo raditi, a toga ima previše. Mislim da je to jasan signal koliko posla još stoji pred strukom. Zato Vam zahvaljujem na tome. Što se naslova naše teme tiče, hrvatska historiografija XX. stoljeća znači: hrvatska historiografija pisana u XX. stoljeću. Molio bih gospodina Roberta Holjevca...

ROBERT HOLJEVAC: Uvaženi i cijenjeni skupe, drago mi je javiti se za ovu diskusiju. Javio bih se u svezi izlaganja poštovanog profesora Ive Goldsteina. Naime, on je tu s pravom istaknuo da je XX. stoljeće, u svih pet režima bilo obremenjeno ideologijom. No, prof. dr. Goldstein konstatira da su svi ti režimi bili takvi kakvi su bili, a da, eto, sada, nakon 2000. godine dolazi ono *post nubila phoebus!* Sjećam se da je još 1986. godine profesorica dr. Nada Klaić rekla kako marksizam ne može biti znanost, nego da marksizam kao fenomen može biti samo pogled na svijet. Postavio bih ovdje pitanje ne krije li se možda opasnost da sada novi liberalizam ne postane nekom vrsti svjetonazora koji bi se mogao nametnuti kao obvezna ideologija na globalnom planu, analogno marksizmu prije 1990. godine u Istočnoj Europi. To, spominjem kao tezu i kao mogućnost. Ovdje treba istaknuti pitanja i probleme Drugog svjetskog rata, problem onoga čime se hrvatska historiografija proučavajući XX. stoljeće bavi a jedan od tih spomenutih problema je pitanje Jasenovca i autora kojeg su do '90. godine vlasti prešućivale. To je Ilija Jakovljević, čiji se rukopis krio sve do '90. godine... Zašto spominjem njega? Zato, jer njegov primjer najbolje ilustrira što je to marksizam i njegova »znanost« koja prešućuje ono što sustavu i ideologiji nije odgovaralo... Dakako, u '90- im godinama dolazi do kontrareakcije; do onoga što se zove uzdignuće nacije i državotvornosti na razinu idola. Tako smo npr. imali izjave da su Hrvati stari, poput Hetita... Mislim da povjesničar mora držati odmak od uzdizanja nacije kao kumira, ali također i od pre naglašavanja neoliberalne interpretacije kao jedine moguće. Historiografija mora tendirati tome da ne bude obremenjena aktualnim trendovima i dnevnim politikom. Hvala.

SREĆKO LIPOVČAN: Hvala Vam lijepo, kolega. Izvolite!

IVO GOLDSTEIN: ... ja sam samo rekao da imamo tu sreću, evo tri godine je ta garnitura na vlasti, da ona, ako ništa drugo,

Rasprava I.

za razliku od drugih nema ambicija da se bavi prošlošću i da se petlja u historiografska objašnjenja prošlosti. To je činjenica uz, osim ako tu ne pripisete Mesićevo svjedočenje protiv Miloševića u Haagu. To je na neki način petljanje u povijest, ali na jedan vrlo specifičan način. Mislim da u tom smislu idemo prema nekom liberalno-demokratskom konceptu. Dolazim na ovo treće pitanje kolege Holjevca, da li možemo raditi kumir od liberalizma ili liberalne demokracije. To nije nikakav kumir, to je nešto što imamo ili čemu težimo, to je liberalno-demokratsko ozračje, to je dio Europe, i svi težimo kao društvo europskim integracijama, to je neumitan cilj kojem idemo. U takvom ozračju se onda i historiografski koncepti i koncepcije zapravo slobodno formiraju i mislim da je to, barem po meni, najvažniji cilj. Što se tiče hrvatskog društva, čini mi se da sam u nekim tekstovima koje sam pisao o cjelini hrvatske povijesti i formulirao, da je negdje od 1500. godine osnovna značajka ili teza ili crvena linija koju sam pratio za hrvatsku povijest — želja da se priključi Zapadu, odnosno zapadnoj i srednjoj Europi, pokušaji koji su u tom smislu činjeni i blokade koje su se tu iz različitih unutrašnjih i vanjskopolitičkih razloga događale. S druge strane, to je, naravno, moj osobni izbor. Evo, dolazim na Iliju Jakovljevića. Ilija Jakovljević, čija je memoarska knjiga *Logor na Savi* objavljena prije nekoliko godina, zapravo je jedno od najboljih, a možda i najbolje, memoarsko svjedočenje o Jasenovcu. On je tamo bio zatočen punih godinu dana kao mason i njegova osobna tragedija je na neki način, možemo reći, uistinu paradigmatička za intelektualce njegove generacije. Bio je dugogodišnji urednik i novinar liberalnih načela. Završio je u Jasenovcu, bio pušten, nakon toga živio je mirno u Zagrebu, potom je bio šef jedne od komisija za istraživanje ratnih zločina, a u logoru na Savi je bio svjedok onoga što se događalo, zločina koji su se događali u Jasenovcu, odnosno u Staroj Gradiški i, konačno, '48. godine je ubijen pod nejasnim okolnostima, nekome je smetao... Nakon, čini mi se, Rezolucije Informbiroa je bio uhapšen i potom je nestao. Taj njegov luk i njegova djelatnost naglašava tu tragičnost njegove egzistencije. A samo njegovo svjedočanstvo apsolutno je najbolje memoarsko djelo o naravi zločina koji se dogodio u Jasenovcu.

SREĆKO LIPOVČAN: Hvala lijepo. Molio bih gospodina Josepha Bombellesa, profesora na Sveučilištu John Carol u Ohiju.

JOSEPH BOMBELLES: Dame i gospodo, ja se ispričavam da kao ekonomista sudjelujem ovdje, ali govorim *pro domo suo*, pa ćete dozvoliti. S vrlo velikim interesom pratim vaša razmatranja. Ja sam američki đak, premda sam završio pravo

ovdje. Vrlo je zdravo da imamo ovdje vrlo različita stano-
višta. I to je potrebno i to je razumljivo i iz svih tih suprot-
stavljanja će izaći nešto što bi moglo, djelomično, sličiti na
istinu. Želio bih kolegi Strechi ovdje reći da je ogromna
razlika između marksizma u slobodnim zemljama i mark-
sizma u totalitarnim zemljama. Nitko neće ozbiljno shvatiti
ono što su marksisti pisali u istočnim zemljama... Ali, da
pređem na stvar o kojoj sam htio reći par riječi. Zna-
te, pitanje ljudi koji su bili osuđivani za vrijeme NDH i za vrije-
me Jugoslavije. Arhiva njihovih priznanja bila je u rukama
Udbe i povjesničari kao Krizman, Fikreta...

NETKO: Jelić-Butić.

JOSEPH BOMBELLES: ...da, i drugi, obilno su se služili tim do-
kumentima koji drugima nisu bili pristupačni. I vrlo je vje-
rojatno da su njima bila prezentirana izabrana priznanja,
izabrani dijelovi životopisa i toga što su ti ljudi radili. To
govorim i o ljudima koji su osuđivani za vrijeme NDH, jer
su kompletnu dokumentaciju ustaše ostavile, i to je prene-
seno bilo poslije u Beograd i čujem da je još dan-danas to
u Beogradu. Tako da nekritično prihvaćanje materijala iz
Udbinih arhiva čini ogromnu nepravdu ljudima koji su bili
ili pobijeni ili koji su godinama robovali na raznim prisil-
nim radovima, bilo to u Jasenovcu, bilo to u Staroj Gradiš-
ki, bilo u Srijemskoj Mitrovici, bilo u Lepoglavi... Ja, rekao
sam, govorim o tomu iz vlastitog iskustva, jer moj otac je
bio ubijen u Jasenovcu i izašao je iz čitave svoje povijesti
popljuvan, naprosto na bazi onoga što, što je djelomično
ostalo iz ustaških arhiva, na *mukah strucana isповijest*, ka-
ko bi rekao Krleža... Zna-
te, da danas ne'ko ozbiljno shvaća
priznanja koje su dana na moskovskim procesima, ljudi bi
mu se smijali. Ja si mislim da bi slična stvar trebala se do-
goditi i u Hrvatskoj, znate... Tu je Cianoov dnevnik, bar u
slučaju moga oca: Ciano je bio upleten u igre sa Englezima,
za koje nije htio da Hitler ikada sazna. I tu je bila isto mo-
guća jedna stvar zašto je Bombelles bio označen kao špijun
i kao neprijatelj, zašto je likvidiran bez da je čovjek ikada
imao mogućnost na jednom otvorenom sudu reći što je ra-
dio, za koga je radio i kako je radio. I, fala vam lijepa.

SREĆKO LIPOVČAN: Hvala lijepo, profesore... (pljesak)...

IVO GOLDSTEIN: Volio bih ipak dodati ovim tvrdnjama s koji-
ma se mogu dijelom složiti, da bih volio vidjeti koji su to
dijelovi knjiga Krizmana, Ljube Bobana ili Fikrete Jelić-Bu-
tić pisani na temelju nekih tajnih arhiva ili po nekim spe-
cijalnim, dakle, da vidim koje su to činjenice koje su isfa-
bricir... (glasovi)... molim... dobro, Fikreta i Bogdan Kriz-
man, pardon, na temelju kojih su te činjenice koje su isfa-

Rasprava I.

bricirane... Naime, danas su ti arhivi dostupni, ja sam ih čitao. Ja sam čitao arhive Ozne, tu 100 metara dalje, u Hrvatskom državnom arhivu i prošao sam, mogu reći, jedan veliki dio policijskih, odnosno sudskih, preslušavanja zločinaca, odnosno visokih ustaških dužnosnika koji su kasnije svi redom osuđeni na smrt, i mogu reći da to nema veze sa moskovskim procesima, odnosno sa onim isljeđivanjima na način da se čovjeka prisili da kaže, da prizna odgovornost, jer ti ljudi tu odgovornost nisu priznavali. Slavko Kvaternik je optuživao Pavelića, Ante Moškov, recimo, ili Vladimir Židovec, napisali su najbolje analize ustaškog režima upravo u zatvoru, pokušavajući možda kupiti svoj život, što nisu uspjeli. Prema tome, ja bih volio da, umjesto da pričamo općenito o tim stvarima, da netko uzme te dokumente koji postoje i da onda analizira što je to zapravo bilo između '45. i '47., i onda da se vrati na '41. — '45. na temelju tih izvještaja. Fala.

JOSEPH BOMBELLES: Ako mi dozvolite, gosp'on Goldstein, samo jednu digresiju. Vi ste čitali zapisnike, ja sam čitao svoj dosje u Hrvatskom državnom arhivu, i mogu Vam reći da je moj dosje u Hrvatskom državnom arhivu tako pročišćen, u njemu nema ništa, da je to upravo nevjerojatno, znate. Ja ne znam do koje mjere su i kako su čišćeni dosjei koji su bili u Udbi, ovi drugi, međutim: vrijedilo bi sve to skupa prostudirati dobro prije nego što se donasaju zaključci.

SREČKO LIPOVČAN: Hvala lijepo.

BRANKA BOBAN: Što se tiče te građe i toga razdoblja, nesumnjivo je, i to je ono što često puta ljudi koji su živjeli vani ne shvaćaju, da je zaista u Jugoslaviji, to nitko ne može poreći, nakon '45. bio teror: prvo je bio obračun sa ustašama, zatim sa HSS-om i građanskim »elementima«, pa onda informbiro-ovcima, da je stradalo puno nevinih ljudi, i da su vjerojatno i arhivi čišćeni, što ja znam, bilo je svega. Međutim činjenica je, ja bih to htjela reći kao svjedok i kao čovjek koji je poznao Fikretu i Ivana Jelića, da su oni pokušavali na osnovu građe koju su imali pošteno pisati o toj povijesti. A da su osjećali ograničenja, to je apsolutno točno. Jer, u hrvatskoj i jugoslavenskoj historiografiji, postojali su stupnjevi prema mogućnosti obrade tema. Nakon '50-ih godina je počeo proces demokratizacije, lakše se disalo, lakše se radilo, profesor Šidak je nametnuo jednu faktoografsku historiografiju upravo zbog toga da bi se obranila od ideologija s lijeva i desna. Ali, i dalje je bilo tema, o kojima se lakše pisalo ili teže pisalo. Bilo je tema o kojima su bili selekcionirani dokumenti ili su dokumenti bili nedostupni istraživačima. I Ivan Jelić je bio duboko svjestan to-

ga. On je znao vrlo mnogo stvari, pa je Ljubi govorio: »Znaš, ja znam puno više nego što mogu napisati, ali na osnovu onoga što znam, nastojim da ono što napišem bude faktografski točno i odraz stvarne situacije...« (za informaciju čitateljima, bavio se poviješću KPJ uoči Drugog svjetskog rata). Prema tome, takva njegova djela su vrlo vrijedna, jer ono što donose, jeste točno. Problem s grofom Bombellesom je vrlo kompliciran, poseban, kojega je, i Ljubo djelomice istraživao, ali nije mogao dalje ići, jer nije imao materijala..

SREČKO LIPOVČAN: Hvala lijepo. Dr. Jurčević molim...

JOSIP JURČEVIĆ: Pa evo, kad se radi o građi iz jugoslavenskog razdoblja, mislim da o tome mogu govoriti kompetentno, jer sam na toj građi doktorirao i napisao dosta znanstvenih radova o njoj, jer sam uredio određenu građu koja je iz tog razdoblja izdvajana. A prije toga se mogu pozvati i na uglednog Ljubu Bobana koji je u svojim *Kontroverzama* naveo probleme glede dostupnosti građe u Arhivu Jugoslavije, a tako je bilo i u ostalim dijelovima bivše države. Naime, nedvojbeno je da je građa bila nedostupna, uključujući i Oznu, ona je u Hrvatskoj, bar kad sam je ja radio, bila teže dostupna, nije bila katalogizirana, pa su bile posebne dozvole potrebne da bi se dobila itd. Dakle, što se tiče nedostupnosti građe iz razdoblja od '45. nadalje, nesumnjivo da je to tako. Drugi problem je što je ta građa temeljito pročišćena, kol'ko sam ja arhivski utvrdio, barem se sedam godina počela čistiti prije raspada druge države, kako ne bi kompromitirala bilo pojedince bilo sustav. O tome na koji način se postupalo, svjedoči jedno 700 stranica objavljene građe iz jugoslavenskih tajnih službi, koja je nedavno objavljena kao publicističko djelo, a koje sam također uredio, dakle gdje se eksplicite navodi na koji način se postupalo u javnome životu, na koji način se postupalo s građom, primjerice sa Draganovićevim svjedočenjima itd. Sasvim jasno da se svjedočanstva koja su davana u boljševičkim ili komunističkim ili totalitarnim, bilo kojim, sustavima ili čak u demokratskim sustavima pred pravosuđem ili pred represivnim tijelima — trebaju uzimati s velikom zadržkom, trebaju se višestruko potvrđivati. Prema tome, kad se radi o građi, ona sigurno na prostoru druge Jugoslavije nije bila dostupna, pogotovo osjetljivi fondovi, a u Hrvatskoj ni danas nisu, jer su dijelom uništeni, međutim, prema saznanjima arhivskim, također ta građa se u kopiji ili presliku ili prijepisu ili mikrofilmu nalazi u Beogradu, tako da ćemo značajan dio građe koja se odnosi na hrvatsku povijest XX. stoljeća, naročito od '41. pa nadalje, nažalost morati konzumirati u Beogradu. Zahvaljujem.

Rasprava I.

SREĆKO LIPOVČAN: Hvala lijepo. Dr. Petar Korunić.

PETAR KORUNIĆ: Ja nisam htio odmah govoriti, jer sam htio da prođe određeno vrijeme i da čujem druge, ali i odmak prema referatima koje smo čuli, jer ću i prema njima biti onda... nemojte me slikavat... (smijeh)...

JOSIP JURČEVIĆ: To je za arhiv.

PETAR KORUNIĆ: ... i prema referatima ću biti malo kritičan.

Ovdje je riječ o dvije razine. Prvo, o historiografiji i zato smo se ovdje sastali. I, na tragu onom koji je dr. Ivo Mažuran govorio, nastavit ću i ja. Prvo je, dakle, riječ o historiografiji; drugo, trebalo bi biti riječi o historiografiji historiografije. Najmanje smo toga ovdje čuli. Prvi referat... Imate pravo na različito mišljenje i to je dobro da postoji, više nego dobro, ja vas tu podržavam, različitost mišljenja. Ali, ta različita mišljenja koje ste ovdje ispoljili... Pitao sam se i još uvijek se pitam, pogotovo kad sam slušao vaše referate, prvi tri-četiri, da li uopće moguće postići dijalog među historičarima danas u Hrvatskoj. Mislim, uvjeren sam na ovoj razini, na kojoj ste referat izložili, nije! Zašto? Ne zbog različitog mišljenja i prava da izrazite kritički stav prema historiografiji, nego na način koji ste to učinili. Nužno je to raditi, historiografiju historiografije, ali ozbiljno. Vi to niste pokazali, već ste, se služite općenitim frazama, općenitim ocjenama. Uglavnom se to kreće, rekao bih ako bih problematski i sažeo ovdje, ja ću tražiti, iako nisam referent, ali ja ću tražiti da napišem ovo, pa ću i napisat', mislim da će to moći, jel?

SREĆKO LIPOVČAN: Da!

PETAR KORUNIĆ: Onda ću sažeti sve to, ja bih sažeo, zapravo, čitava izlaganje, problematiku koju ste ovdje iznijeli, na nekoliko razina. Prva je razina: pokušali ste promatrati historiografiju u okviru političkog, društvenog sistema: opet generalizacija! Pa, zar su svi historičari bili marksisti, zar su svi historičari bili pod utjecajem? Evo, Ivan Mažuran kaže da on nije, izvlačio se, imao je pravo na individualnost, ali... (jaki zvuk u mikrofону)... ovo nije reakcija na mene... (smijeh)... Dakle, bilo je pojedinaca koji su mogli raditi znanstveno u okviru, postojalo je grupa koje su mogli slobodno raditi. Postoji tu historičara... smatrate da je to marksizam, zar ste vi bili marksisti? I dalje ću ići. Kad je riječ o marksizmu, vaše su ocjene: prvo, ako idete u analizu historiografije, onda uradite to temeljito, nemojte generalizirati, to je nužno i potrebno: metodologiju, razina historiografije, koliko je urađeno, što je urađeno? Urađeno je dosta, ali idite sustavno. Kad je riječ o marksizmu, onda pretjerujete, znate. Ja sam marksizam studirao, studirao sam filozo-

fiju, predavao to, i onda mogu to ocijeniti. Pretjerujete, historičari nisu znali marksizam! Pa, nisu bili pod utjecajem raznih fraza. Rijetki su oni koji su znali marksizam, znao sam s njima sjesti i razgovarati, nema veze sa Marxom i nijedan nije studirao, nije ni ga znao, pretjerujete! Istražite to. To je samo po sebi predmet istraživanja, ali sustavnog i ozbiljnog, ne kako ste vi ovdje uradili. Nadalje, kad je riječ o ideologiji, ideologizaciji, utjecaju ideologije, to je isto predmet istraživanja. Istražite to! Posebno je pretjerano kada da tu jugoslavenstvo, ideologiju, kaos identiteta... Ne postoji kaos identiteta, nego identitet. I, mnoštvo je su-identiteta: društvenih, etničkih, kulturnih, političkih itd. u okviru toga je i to jugoslavenstvo. Kad pretjerujete, kad kolegica Szabo jugoslavenstvo traži tamo u ilirskom preporodu, pretjeruje... Općenito ta ocjena i ne stoji, ali sad bi dugo mogao izlagati. Idem prema zaključku. Ovdje je trebalo bit' razgovora o historiografiji, njezinoj razini, njezinoj metodologiji, njezinim postignućima, njezinoj zadaći, mi smo sada u dvadeset prvom stoljeću, o njezinoj zadaći, o njezinoj budućnosti, o onome što je urađeno, kako je urađeno, na koji je način, ali bez politizacije, vaši referati su politizacija i zato su loši. A ne zato što nemate pravo na to misliti. U pismenom će bit' više... (smijeh, pljesak)...

SREĆKO LIPOVČAN: Hvala.

AGNEZA SZABO: Pošto si ti, Petre, mene prozvaao, što se tiče južnoslavenstva, da pretjerujem u preporodu, upozoravam te samo na Danicu, pa pogledaj tamo... (glasovi)...

SREĆKO LIPOVČAN: Dr. Jurčević, molim lijepo.

JOSIP JURČEVIĆ: Pa, evo, prvo pitanje dr. Korunića je bilo: pa, zar su svi historiografi bili marksisti? Mislim da je, barem iz rasprave kolege Streche i mene bilo sasvim jasno, da je nemoguće da su svi historiografi bili marksisti. Prema tome, to uopće nije bilo izrečeno u tom obliku. S druge strane, rekli ste: nemojte generalizirati. Generalizacija je jedna od legitimnih znanstvenih metoda u društvenim znanostima... (glasovi)... u društvenim znanostima... (glasovi)...

SREĆKO LIPOVČAN: Molim vas, nemojte iz publike!

JOSIP JURČEVIĆ: ... s druge strane, iako ste joj oduzeli legitimitet, Vi ste se poslužili generalizacijom, rekli ste: svi predavači su itd. itd. i naveli ste niz, niz, dakle, generalizacijskih sudova, sukladno vašem razmišljanju. E, pa molim Vas da također istražite metodu generalizacije, pa da onda govorite o njoj, isto tako da istražite ideologije i da isto tako ne dijelite generalizirajuće sudove ako već oduzimate legitimitet generalizaciji, koji joj ja ne oduzimam, jer nemoguće je

Rasprava I.

govoriti o historiografiji u Hrvatskoj u ostalim određenjima, dakle, govoriti o zbiljnim određenjima, bez primjene metode generalizacije, odnosno kao jedne od sintetičkih metoda...

PETAR KORUNIĆ: Nemojte mi sada govoriti i učiti me što je to generalizacija i to, i logiku i sve, molim Vas nemojte... Nego, koju bi ja zamjerku sada iznio: predmet historiografije, historiografija je nužna, to je poželjno više nego ikada, jer nemamo toga; vrlo temeljita istraživanja su potrebna. Ali, i onda kad to radite, ima ih više koji tako rade, nemojte općenito: idete od historičara do historičara, od škole do škole, metodologiju, razvoj, utjecaj, što je urađeno, što nije urađeno, kako je urađeno, na kojoj razini, na razini svjetske historiografije, što smo mogli, idite tako raspravljati... A to tako ne radite, zato je moja primjedba na mjestu i mislim da je točna.

SREĆKO LIPOVČAN: Hvala lijepo. Od prijavljenih prije, u pauzi, imamo još dr. Ivu Biondića. Izvol'te!

IVO BIONDIĆ: Poštovane kolege, ja sam se vrlo ozbiljno pripremio za ovo izlaganje, čak sam napravio teze za raspravu. Međutim, unatoč ozbiljnoj organizaciji, ja sam hendikepiran, što više i liktimiziran. Naime, uz poznati fenomen Hrvatske — uskraćenog mikrofona — danas sam registrirao fenomen uskraćenoga grafoskopu. Naime, ja sam htio neke stvari preko grafoskopu demonstrirati, upozoren sam da je on jednostavno uklonjen zbog toga. Međutim, da bi te moje dvojbe...

SREĆKO LIPOVČAN: ... moram Vas prekinuti zato jer to nije istina što govorite.

IVO BIONDIĆ: ...naime, da bi te dvojbe bile otklonjene...

SREĆKO LIPOVČAN: Prvo, oprostite gospodine, ja moram to reći, inače će biti zabune. Vi kažete da ste se pripremili za nešto. Vi niste bili pozvani na ovaj skup kao referent. Prema tome, bez nas ste se pripremali i mi za to ne snosimo nikakvu odgovornost. Kad ste me pitali da li možete nešto u raspravi reći, ja sam rekao: dakako da možete i baš sam rekao: molim Vas tri, tri i pol minute, kao i svakome. A to s grafoskopom stoji ovako: on je bio ujutro postavljen zato jer ga je trebao dr. Krišto za svoj referat, do 12 sati smo ga ovdje mogli imati, jer nakon toga je morao na drugo mjesto, on ne pripada nama, nego Novinarskom domu i nas su pitali hoće li biti gotovo do 12, jer ga moraju imati na jednom drugom skupu. Prema tome, Vi niste nikakav razlog za to, što nemate sprave ovdje. Ja Vas molim da sudjeluje-

te u raspravi ako želite, na onaj način na koji svi koji nisu referenti sudjeluju.

IVO BIONDIĆ: Ja bi Vas lijepo molio da mi se doista sutra omogućí taj grafoskop, da doista ne budem liktimiziran i onda ove moje dvojbe će biti na taj način otklonjene, jer gospodar mikrofona i gospodar grafoskopa je vrlo značajna stvar, unatoč liberalnoj demokraciji. Zbog toga, zbog ove dvojbe o tome, ja Vas lijepo molim da sutra legitimno nastupim uz grafoskop.

SREČKO LIPOVČAN: Za raspravu grafoskop i slične stvari nisu predviđene zbog vremena, znate. Ja sam, ja sam vrlo jasno, čini mi se, rekao... Ima li još netko želju... Gospodine Degan, izvolite! Evo, možete i ovako.

VLADIMIR ĐURO DEGAN: Ni ja nisam na ovom skupu referent, ali mi dopustite da izrazim nekoliko svojih refleksija na neke prijašnje rasprave. Čini mi se da se u nastavnim programima u našim srednjim školama stalno umanjivalo gradivo opće povijesti. Nekoć je to bilo da bi se dobilo više sati za ofenzive, brigade i narodne heroje, a nakon 1990. godine za hrvatske vladare iz X. i XI. stoljeća. Vjerojatno je slično i na studijima povijesti na filozofskim fakultetima. Nekada sam davno bio tajnikom Filozofskog fakulteta u Sarajevu. Tamo sam uočio da su studenti učili gradivo iz opće povijesti iz *Opće enciklopedije* iz Zagreba. Ne znam je li u Zagrebu bilo bolje, i je li danas bolje. Drugo je pitanje participacija Hrvata u povijesti Europe. Radi se o sudjelovanju vojnika iz Hrvatske — katolika i pravoslavaca — u Tridesetogodišnjem ratu (1618. — 1648.), u Ratu za španjolsku baštinu (1701. — 1714.), u Ratu za austrijsku baštinu (1740. — 1748.), u Sedmogodišnjem ratu (1756. — 1763.), te u Napoleonovom pohodu na Rusiju u 1812. u sastavu *La grande armée*. Ako bismo bolje obradili te događaje u kojima su Hrvati zaista sudjelovali i o kojima je ostalo nekih tragova diljem Europe, možda bi i naše mišljenje o nama samima u odnosu na Europu bilo stabilnije. Treće je pitanje naš odnos prema Balkanu, uključujući tu i Bizant. Ne smijemo dizati Berlinski zid prema Balkanu. Makar su Hrvati iz Bosne i Hercegovine poput mene dio toga Balkana. Većina obrazovanih ljudi u nas veoma malo zna o Bizantu. Ne znaju npr. da je Bizantsko Carstvo sve do svoga konca u 1543. godini imalo pravo sebe smatrati Rimskim Carstvom. Justinijanov *Corpus juris civilis* iz VI. stoljeća bio je sastavljen u Konstantinopolju, a ne u Rimu u kojem tada nije bilo gotovo ništa. O svemu bi se tome trebalo nešto učiniti u povijesti u našim srednjim školama.

Rasprava I.

SREĆKO LIPOVČAN: Zahvaljujem. Ako smijem »fusnotu« na ovo što ste rekli. Nisam upoznat s stupnjem istraživanja tih problema, koje ste Vi rekli, pa o tome ne mogu suditi, ali mogu suditi iz iskustva koliko o nama ljudi znaju vani, jer sam stanovito vrijeme vani živio. Čak dosta dugo. Ne znaju ništa! Prema tome, ukoliko su Hrvati sudjelovali u raznim funkcijama, a jesu, znamo, u životu Europe i kao pojedinci, ne samo kao autori raznih djela, onda je to svaka jedna od stvari koje mi moramo, mislim, kao hrvatska historiografija, književna i politička istraživati na način koji je znanstveno valjan. A ne da pravimo reklamu. Nego da kažemo bilo je to i to i da to nama, ovdje u Hrvatskoj i svijetu prezentiramo. To je sigurno nešto što preko čega hrvatska historiografija u cjelini ne može prijeći, kao da toga nije ni bilo. Pisalo se jest, ali sasvim sigurno nedovoljno. Dakle, ima nekoliko stvari gdje se osjeća deficit. To je sad i pitanje organizacije rada u hrvatskoj historiografiji, što je dakako posebna tema i mi ju ovdje nemamo predviđenu, ali smo čini se svi svjesni da ono što nije napravljeno prelazi snage organizacijske, pa i kadrovske i institucionalne. Da bi se sve to napravilo, ono što se iz razloga ovih ili onih kroz čitav niz godina uopće nije radilo ili se radilo samo djelomice ili jednostrano ili na bilo koji drugi način, pa ako s ovog skupa pošaljemo poruku, kako se to danas veli, ovoj javnosti, da smo svi mi zajedno, ne ulazeći u pojedini, svjesni određenoga broja deficita i kao građani i kao ljudi koji se time bave, ja mislim da i to može onda biti nešto što onda ovome skupu dodaje još segment nečega što vodi prema budućnosti i što bi moglo imati, nekakvoga, možda nekakvoga odjeka.

IVO GOLDSTEIN: Mogu li se javiti za riječ? Nisam prozvan ili pitan, ali mogu reći što se studenata tiče, barem naših. Ovdje ih ima. Mogu možda potvrditi, možda me mogu demantirati. Mi im ne dajemo niti *Opću niti Hrvatsku enciklopediju* kao ispitno građivo i mislim da oni koji bi samo to konsultirali da bi se loše proveli na ispitima ili barem na nekim od ispita. S druge strane izbalansiran je ovaj odnos, barem kod nas na Filozofskom fakultetu na Odsjeku za povijest, odnos hrvatske i opće povijesti i onda i povijesti, onaj treći krug povijesti srednje i jugoistočne Europe. Što se tiče tema koje bi trebalo istraživati naravno da je ova naša historiografija bila kadrovski uvijek neekipirana, da je velikim djelom bila zapuštena, da je malo istraživača itd. Mene neke, posebne, pojedinačne teme toliko ne zanimaju. Recimo, ako smijem reći, da bih volio nakon svoje profesionalne ili sveučilišne karijere biti urednikom jednog, recimo, četve-rosvezčanoga izdanja koje bi se zvalo: *Povijest hrvatskoga*

grada od antike do kraja XX. stoljeća. To je nešto što recimo, Francuzi imaju *L'histoire de la France urbaine* ili povijest francuskoga sela ili *L'histoire de la France rurale*. Dakle, to su knjige ili *Stvaranje građanskoga društva od 1790. do 2000.* ili tako neke knjige. To su neke knjige koje zapravo legitimiraju zrelost pojedinačne, pojedine historiografije. Kad to budemo dosegli onda ćemo stvarno moći, takvih knjiga ima, takvih je knjiga već bilo, one, Društvene strukture u Hrvatskoj od XVI. do XX st., mislim da je jedna od takvih knjiga itd. Dakle, nije rečeno da toga nema, ali da toga ima premalo, mislim da nema smisla objašnjavati. I konačno, profesor Kujundžić je rekao da se u *Hrvatskoj enciklopediji* nisu potpisali oni članci koji se odnose na hrvatsku povijest. Nije potpisan ni jedan! Moram priznati da sam ja protestirao, ali to u ovoj uredničkoj ekipi Bogišić-Ladan su prihvatili da je to tako, i da to nije dobro, ali to je napravila ona prošla urednička odnosno ravnateljska ekipa. Da se članci u *Hrvatskoj enciklopediji* ne potpisuju, meni to nije drago, ja ove članke, da se razumijemo, o povijesti Hrvata nisam pisao, pisao sam neke druge i nije mi drago da se ti članci nisu potpisali, ali to onda morate s njima razgovarati.

SREĆKO LIPOVČAN: Hvala lijepo. Gledam na sat, jer mi je to dužnost. Nećemo više zaprimati prijava za diskusiju. Vrijeme je za malu zakusku. S obzirom da smo od 9 ujutro tu, pozivam sve zajedno da nešto »zagrizete«.